

Raeda Saadeh,

'Dark', 2006, Photographie

Roos van Put Charlotte Huygens is gespecialiseerd in Arabische kunst. Samen met Ingrid Rollema, directeur van de Vrije Academie Den Haag, selecteerde zij kunstenaars voor de expositie 'Niemandland? Hedendaagse kunst uit Palestina'. Palestijnse kunstenaars kenmerken zich vooral door een gelijke levenshouding: de bezetting is een gegeven maar hun persoonlijke mentale vrijheid is dat ook. Dergelijke kunstenaars zien zichzelf niet als slachtoffer maar geloven in culturele diplomatie en gebruiken de wereld van de kunst als platform. Een gesprek met Charlotte Huygens, een van de conservatoren die deze nieuwe generatie kunstenaars toelicht vanuit een historisch perspectief.

Raeda Saadeh, Untitled, 2003, photograph, photo: Courtesy of the artist

Mentale vrijheid

Een nieuwe generatie Palestijnse kunstenaars

Sharif Waked ontwerpt bijzondere haute couture. Kleding die je juist niet draagt bij een high society evenement, maar die vooral heel handig is als je wordt gefouilleerd. Op diverse plekken van het lichaam kan de bewaker direct zien of je iets verbergt, want de mode van Waked is voorzien van uiterst handige openingen. Humoristisch werk, dat zeker, maar toch ook met een uiterst bittere ondertoon, want Sharif Waked haalde inspiratie uit zijn alledaags leven in de bezette gebieden, waar de rituelen bij de checkpoints dagelijkse kost zijn. Nu de muur er staat, kun je niet meer van de ene wijk naar de andere gaan zonder vele checkpoints te passeren. Charlotte Huygens vertelt: "In de Palestijnse kunst zie je een golfbeweging die de politiek op afstand volgt: nu eens reflecteert

de kunst op actuele situaties, dan weer zoeken kunstenaars juist een zelfstandige weg om via de kunst publiek en politiek nieuwe zienswijzen voor te houden. In de tentoonstelling tonen we bijvoorbeeld *decolonizing architecture* van het collectief 'Stateless Nation', waarin kunstenaars hun visie geven op de toekomst van ontmantelde nederzettingen. De band met het land is in Palestina door de omstandigheden natuurlijk extra sterk, maar staat niet op zichzelf. In de jaren '70 willen Arabische kunstenaars zich losmaken van de klassieke kunstacademies die – ook in Cairo, Damascus en Casablanca – nog uitsluitend gericht waren op westerse kunstgeschiedenis. In de geest van het democratiseringsproces van die tijd zoeken zij naar een band met hun lokale publiek. Zij maken

dan bijvoorbeeld de overgang naar lokale materialen. In Marokko gaat Farid Belkahia bijvoorbeeld schilderen in henna op leer. Belangrijke Palestijnse kunstenaars als Vera Tamari en Sulayman Mansour kiezen voor olijftakken, cactusbladen, leem. Materialen die specifiek symbool staan voor die band met het Palestijnse land."

DOMEIN VAN VROUWEN

In de tentoonstelling 'Niemandland? Hedendaagse kunst uit Palestina' is ook werk te zien van vrouwelijke kunstenaars, zoals Rula Halawani. Zij is een fotografe die is begonnen bij Reuters, maar werkt tegenwoordig niet meer als persfotograaf. In haar werk transformeert zij de werkelijkheid naar een abstracte dreiging. Kunst is in Palestina van

“In de Palestijnse kunst zie je een golfbeweging die de politiek op afstand volgt.”

oudsher evenzeer het domein van vrouwen en ook in het openbare leven nemen zij een belangrijke positie in. In de Palestijnse gebieden is er een aantal beroemde families die generatie op generatie kunstenaars voortbrengen. Alle stadia van kunst vind je terug in die families: van de overgang van traditionele kunst naar westers georiënteerde kunst, tot een variëteit aan disciplines. Families bestaan uit zowel icoonschilders als architecten als beeldend kunstenaars.

Huygens: “Samira Badran, van wie ook werk in deze tentoonstelling wordt getoond, komt uit zo’n creatief nest. De Palestijnse vrouw is hoog opgeleid, één reden hiertoe is te vinden in het feit dat het land al vroeg erg op het westen georiënteerd was. Bij de val van het Ottomaanse Rijk, waarvan Palestina onderdeel was, ging de Arabische wereld op zoek naar een eigen identiteit. De islam kon daarin niet voorzien, want die godsdienst deelde men juist met de Ottomaanse Turken. Toen keek men juist naar pre-islamitisch erfgoed: in Egypte liet de beeldhouwer Mukhtar zich zo begin 20ste eeuw inspireren door de faraonische kunst. De Palestijnse identiteit werd mede bepaald door haar aloude Christelijke gemeenschap. Het land had van oudsher, mede door de geografische ligging aan de Middellandse Zee, bijvoorbeeld een relatie met de Jezuïeten in Frankrijk, met Italië, er waren hele goede scholen, op Franse leest geschoeid, op Duitse. Kleuterscholen waren bijvoorbeeld vaak tweetalig. Vrouwen profiteerden hiervan, maar ook de oorlogssituatie dwingt vrouwen natuurlijk tot grote zelfstandigheid. Ook de klassieke kunst was in Palestina van hoog kwalitatief niveau. Het bekendst is natuurlijk de ‘Dome of the Rock’, icoon van islamitisch Jeruzalem. In de kunst van vroegere tijden was er in de beeldtaal geen verschil tussen het religieuze en het wereldlijke. Want een groot verschil met het westen was dat de moskee vrijwel nooit opdrachtgever was. Er waren hier wereldlijke heersers die ook wel een religieuze identiteit hadden, maar die het wereldlijke gezag vertegenwoordigden. Zij gaven opdrachten voor moskeën, om zo de band met het volk te onderhouden, maar een tegel die zij voor hun moskee bestelden, kon je net zo goed tegenkomen in hun paleis. In de Arabische kunsttheorie is er verder ook geen onderscheid tussen de hoge en lage kunsten, zoals in het westen. In de islamitische kunsttheorie bestaat onderscheid tussen luxe en functionele kunsten. Een keramische schaal die dient als pronkstuk aan de wand, hoort bij de hogere kunsten. Maar zo’n zelfde schaal die je gebruikt voor de appels op tafel, is weer functioneel. Kunst werd daarom beoordeeld naar de intentie van de maker en op de technische perfectie. In dat patroon deden vrouwen ook hun creaties.”

VERNIEUWING

De belangrijkste vernieuwing binnen de Arabische kunst kwam met de komst van Napoleon naar Egypte. Hij nam schilders mee op zijn veldslagen en deze deden daarvan verslag. Door middel van olieverf op doek, en de schilderijen werden gemaakt op schildersezels.

Huygens: “Dat moment, van Napoleon, wordt hier gezien als het begin van de moderne kunst. In de Arabische wereld werd gewerkt op papier. Er was volop schilderkunst, de beroemde miniatuurschilderkunst, maar olieverf op doek kende men alleen vanuit de Turkse hofkunst.

De tweede grote vernieuwing betrof de ontdekking van het perspectief in de schilderkunst. Voordien was de schilderkunst opzettelijk niet realistisch. Dat was een belangrijke vernieuwing aan het begin van de 20ste eeuw. Maar je ziet dan ook dat westerse kunstenaars naar de Oriënt trekken. De zogenaamde Oriëntalist. Die ontdekken dat de Islamitische miniatuur als het ware allemaal raampjes, paneeltjes heeft waardoor je kunt kijken – niet één focus, zoals de klassieke westerse schilderijen. Met andere woorden, zij ontdekken het andere perspectief. Juist kunstenaars als bijvoorbeeld Paul Klee, die kunstenaars die zo van belang zijn geweest voor de westerse schilderkunst, zijn enorm beïnvloed door de vormtaal van de Islamitische wereld. Er is dus sprake van een autonome artistieke ontwikkeling die wordt gedeeld met het westen, het westen komt iets brengen, maar komt ook iets halen. Bovendien was vanaf die tijd de kunst niet meer een gemeenschappelijk proces in dienst van de opdrachtgever, maar kwam het individuele proces op gang. Dat lag in het verlengde van de persoonlijke opvatting van de kunstenaar. De kunstenaar als individu. Er was nog steeds sprake van het streven naar perfectie, maar veel meer won de expressieve kracht terrein. Originaliteit, authenticiteit waren het motto.”

GROTE THEMA’S

Het eerste grote thema dat je binnen de 20ste eeuwse Palestijnse kunst ziet, is het land. Voorbeelden van landschapsschilderkunst en fotografie waarin de bezette gebieden de hoofdrol spelen, zijn talrijk. Ook zie je werk waarin de kunstenaars de steden centraal stellen. Het politieke engagement zit wel in deze kunst, maar verschijnt in bedekte taal. Als je kijkt naar de volgende generatie, ontdek je juist een gevoel van nostalgie.

Huygens: “Het recht op terugkeer speelt nu absoluut een rol en jonge kunstenaars zijn gefascineerd door de oorlog, hierin openbaart zich de overlevingskant. Het tweede grote thema is het lichaam. Voor mannelijke kunstenaars is Palestina een vrouw, maar kunstenaressen associëren zichzelf vaak fysiek met hun herkomst. Denk aan

het werk van Mona Hatoum en haar indringende installaties die in Nederland bijvoorbeeld in de Appel getoond zijn.”

Maar ook de jongste generatie gebruikt het eigen lijf. Zoals Raeda Saadeh. Zij drukt in haar werk ‘de bevrijding’ maar ook bezetting en onderdrukking op talloze manieren uit. Nu eens door middel van een performance, dan weer met behulp van video. De kunstenaar is afkomstig uit een traditionele moslimfamilie en richt zich op onderwerpen die in haar kringen niet zo gemakkelijk bespreekbaar zijn.

Huygens: “Zij concentreert zich op maagdelijkheid, de hele cultus rond het maagdevlies en vrouwelijke autonomie. Een uiterst actueel thema. In de nieuwste kunst uit Palestina ligt de focus minder op het beeld, en meer op de vertelling. Noodzaak speelt in deze keuze een grote rol. Doordat er steeds meer checkpoints komen, en steeds minder bewegingsvrijheid voor Palestijnen, ontstaat er gebrek aan materialen en middelen van bestaan, ook voor kunstenaars. Dure kunstdisciplines als schilder- en beeldhouwkunst worden om die reden steeds minder beoefend. Juist de nieuwe media als video en performances zijn makkelijker te transporteren en over de wereld te zenden. Hier komt de narratief op de eerste plaats. Sommige kunstenaars vertelden ook dat zij voorkeur gaven aan ‘documentaire’ media, omdat de situatie zo schrijnend is geworden, dat zij de aandacht van de wereld juist willen vasthouden met dezelfde media als die het nieuws dagelijks verspreiden. Hun rol als kunstenaar zien zij er juist in, dat hun kunstwerken opnieuw de aandacht opeisen voor gebeurtenissen, die via de kranten de mensen al niet meer raken. In Nederland is Emily Jacir, wier werk te zien was in het museum voor Moderne Kunst in Arnhem en die onlangs een prijs ontving van het Prins Claus Fonds, wellicht de bekendste vertegenwoordigster van dit genre. De tentoonstelling ‘Niemandland?’ geeft een beeld van verschillende recente ontwikkelingen in de Palestijnse kunst.”

Charlotte Huygens is zelfstandig Conservator Islamitisch Cultuurgebied, commissielid van de Raad voor Cultuur en het Amsterdamse Fonds voor de Kunsten.

Tentoonstelling ‘Niemandland? Hedendaagse Kunst uit Palestina’ is te zien in Gemak, Paviljoensgracht 20-24, Den Haag. www.gemak.org. GEMAK is een samenwerkingsverband tussen het Haags Gemeentemuseum en de Vrije Academie: werkplaats voor beeldende kunsten.

De expositie toont werk van Rula Halawani, Raeda Saadeh, Decolonizing Architecture, Jawad Malhi, ZANstudio, Sharif Waked, Taysir Batniji, Samira Badran, Shady Zaqqouq, Vera Tamari. Curatoren: Charlotte Huygens, Ingrid Rollema en Robert Kluijver. Van 5 sept. t/m 26 okt.

← Raeda Saadeh,
'Immaterial', 2003,
installation

↑ Raeda Saadeh,
'Drop', 2003, installation

↓ Raeda Saadeh,
'Eklil', 2000 installation

